

Publiskās tiesības Ievads

Autoru kolektīvs

Inetas Ziemeles un Sanitas Osipovas
zinātniskā redakcijā

TIESU NAMU AĢENTŪRA

2024

UDK 34
Pu036

PUBLISKĀS TIESĪBAS. Ievads. Sagatavojis autoru kolektīvs Inetas Ziemeles un Sanitas Osipovas zinātniskā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2024, 908 lpp.

Saskaņā ar Latvijas Universitātes Humanitāro un sociālo zinātņu padomes sēdes 2024. gada 17. janvāra lēmumu (protokols Nr. 2) grāmatai piešķirts zinātniskās monogrāfijas statuss.

Autori:

Ilona Čeiča (6.), Kārlis Ketners (12.), Artūrs Kučs (18., 19.), Gunārs Kusiņš (8.), Gunārs Kūtris (14.4.), Uldis Ķinis (11.), Aldis Laviņš (14.5.), Jānis Lazdiņš (1.), Egils Levits (15.), Lāsma Lipkina (14.2.), Madara Meļņika (9., 19.), Žaneta Mīkosa (13.), Mārtiņš Mits (7.), Jānis Neimanis (9., 14.1., 14.2., 14.3., 20.), Sanita Osipova (Ievads), Jānis Pleps (2., 16., 17.), Daiga Rezevska (3., 4.), Anita Rodiņa (14.1.), Anda Smiltēna (10.), Ieva Šņepste (18.), Ineta Ziemele (Ievads, 5., 6.)

Zinātniskās redaktore prof. Ph.D. (*Cantab*) Ineta Ziemele un prof. Dr. iur. Sanita Osipova

Juridiskā redaktore Mg. iur. Signe Terihova

Literārā redaktore Liena Henke

Recenzenti Dr. iur. Jānis Grasis un Dr. sc. pol., Dr. iur. Tālavš Jundzis

Projekta atbalsētāji:

SORAINEN

FORT LAW OFFICE

Darbs ir autortiesību objekts un aizsargāts ar Autortiesību likumu.

Autora tiesību pārkāpšana, jo īpaši darba pavairošana, tulkošana, izplatīšana u. tml. bez autora piekrišanas, ir krimināli sodāma rīcība.

- © Ilona Čeiča, 2024
- © Kārlis Ketners, 2024
- © Artūrs Kučs, 2024
- © Gunārs Kusiņš, 2024
- © Gunārs Kūtris, 2024
- © Uldis Ķinis, 2024
- © Aldis Laviņš, 2024
- © Jānis Lazdiņš, 2024
- © Egils Levits, 2024
- © Lāsma Lipkina, 2024
- © Madara Meļņika, 2024
- © Žaneta Mīkosa, 2024

- © Mārtiņš Mits, 2024
- © Jānis Neimanis, 2024
- © Sanita Osipova, 2024
- © Jānis Pleps, 2024
- © Daiga Rezevska, 2024
- © Anita Rodiņa, 2024
- © Anda Smiltēna, 2024
- © Ieva Šņepste, 2024
- © Ineta Ziemele, 2024
- © Marina Selunska, mākslinieciskais noformējums, 2024
- © Tiesu namu aģentūra, 2024

Izdevējs: Tiesu namu aģentūra
Baldones iela 1 B, Rīga, LV-1007
tnagramatas.tna.lv; facebook.com/TNAGramatas

Tirāzētājs: SIA "Jelgavas tipogrāfija"

ISBN 978-9934-621-14-7

Satura rādītājs

Ievads (<i>Ineta Ziemele, Sanita Osipova</i>)	7
Izmantotie saīsinājumi	14

I daļa. PUBLISKO TIESĪBU VĒSTURE

1. Latvijas publisko tiesību vēstures pamati (<i>Jānis Lazdiņš</i>)	15
---	----

II daļa. PUBLISKO TIESĪBU TEORIJAS PAMATI

2. Publisko tiesību priekšmets (<i>Jānis Pleps</i>)	101
3. Publisko tiesību avoti (<i>Daiga Rezevska</i>)	111
4. Publikās un privātās tiesības (<i>Daiga Rezevska</i>)	122

III daļa. PUBLISKO TIESĪBU NOZARES

5. Starptautisko publisko tiesību pamati (<i>Ineta Ziemele</i>)	128
6. Eiropas Savienības tiesību pamati (<i>Ineta Ziemele, Ilona Čeiča</i>)	177
7. Cilvēktiesības (<i>Mārtiņš Mīts</i>)	234
8. Konstitucionālo tiesību pamati (<i>Gunārs Kusiņš</i>)	250
9. Administratīvo tiesību pamati (<i>Jānis Neimanis, Madara Meļņika</i>)	283
10. Administratīvo pārkāpumu tiesību pamati (<i>Anda Smiltēna</i>)	345
11. Krimināltiesību pamati (<i>Uldis Ķinis</i>)	362
12. Publisko finanšu tiesību pamati (<i>Kārlis Ketners</i>)	399
13. Vides tiesību pamati (<i>Žaneta Mikosa</i>)	457
14. Procesuālo tiesību pamati	502
14.1. Satversmes tiesas procesa tiesības (<i>Jānis Neimanis, Anita Rodiņa</i>)	503
14.2. Administratīvā procesa tiesā tiesības (<i>Jānis Neimanis, Lāsma Lipkina</i>)	528
14.3. Administratīvā pārkāpuma procesa tiesības (<i>Jānis Neimanis</i>)	566
14.4. Kriminālprocesa tiesības (<i>Gunārs Kūtris</i>)	586
14.5. Civilprocesa tiesības (<i>Aldis Laviņš</i>)	607

IV daļa. PUBLISKO TIESĪBU PAMATJĒDZIENI UN TIESĪBU INSTITŪTI

15. No valsts idejas līdz Satversmes negrozāmajam kodolam – Latvijas valsts pamati (<i>Egils Levits</i>)	635
16. Tauta (<i>Jānis Pleps</i>)	655
17. Suverenitāte (<i>Jānis Pleps</i>)	670

18. Pilsonība (<i>Artūrs Kučs, Ieva Šņepste</i>)	697
19. Pamattiesības (<i>Artūrs Kučs, Madara Meļņika</i>)	715
20. Pašvaldību tiesības (<i>Jānis Neimanis</i>)	749
Summary	786
Résumé	790
Izmantotie avoti	795
Jēdzienu alfabētiskais rādītājs	871
Personu rādītājs	896
Par autoriem	904

Ievads

Latvijas modernā tiesību zinātne pirmo reizi Latvijas valsts vēsturē piedāvā grāmatu "Publiskās tiesības. Ievads". Grāmatas autoru kolektīva kodols ir esošie un bijušie Satversmes tiesas tiesneši un viņu palīgi, kā arī tiesību zinātnieki, kas ilgstoši dažādās perspektīvās rosinājuši Latvijas moderno publisko tiesību domu, formulējuši tiesību jēdzienus un institūtus, veidojuši tiesību tradīcijas.

Gadsimtu gaitā cilvēks kā sociāla būtne ir uzturējis attiecības ar citiem cilvēkiem, un šī mijiedarbība ir prasījusi radīt arvien sarežģītākas cilvēku attiecību pārvaldības formas. Tādējādi valsts ir nostiprinājusies kā cilvēku savstarpējās mijiedarbības organizācijas forma, kas galvenokārt darbojas ar tādiem instrumentiem kā tiesības, kas izteiktas principos un konkretizētas normatīvajos aktos un tiesu judikatūrā, un valsts iekārtu veidojošiem orgāniem un institūcijām, kas nodrošina to, ka tiesības darbojas. Kā rāda vēsture, lai liels cilvēku skaits varētu kopā sadzīvot un nodrošināt savu attīstību un pastāvēšanu cauri laikam, nepieciešama vienošanās par kopējām vērtībām, kurās balstās tiesības un kurām atbilstoši darbojas tiesību izmantošanas mehānismi. Mūsdienās moderna valsts balstās tādās vērtībās kā cilvēka cieņa, brīvība, vienlīdzīgas tiesības, tiesiskums. Valsts virsmērķis ir sniegt ietvaru katra cilvēka un visu cilvēku kopienas attīstībai un ilgtspējai, ievērojot un sargājot minētās vērtības. Tādējādi attīstības un ilgtspējas interesēs cilvēku savstarpējās saskarsmes nepieciešamā dimensija ir mijiedarbība ar pašu radīto valsti, kura īsteno to, ko saucam par publisko varu – valsts spēju ietekmēt šo cilvēku savstarpējo saskarsmi un mijiedarbību ar pašu valsti.

Nāciju konsolidāciju procesi un to veidotās valstis ir dažādi. To nosaka nāciju veidojošo cilvēku kopējā kultūra, kā arī vēsturiskā pieredze un tās gaitā tapusī nacionālā identitāte. Tiesības ietver konkrētās nācijas priekšstatus par taisnīgumu un likumību. Tomēr, lai cik dažādas ir nācijas, to veidotās valstis un tiesību sistēmas, tās ir tapušas reģionāli, proti, sadarbībā ar kaimiņiem vai to ietekmē, dažreiz tikušas ieviestas iekarojumu rezultātā, bet labākie sava laika tiesiskie risinājumi, ja tos uzskata par veiksmīgiem, tiek pārņemti jeb recipēti pat ļoti tālās valstīs.

Latvijas tiesību sistēma pieder pie kontinentālās Eiropas jeb romāņu–ģermāņu tiesību saimes, kuras pirmsākumi meklējami jau viduslaikos un kura veidojusies romiešu tiesību recepcijas rezultātā. Latvijas valsts tiesību sistēma pastāv jau vairāk nekā 100 gadus.¹ Tas ir tādēļ, ka reizē ar valsts izveidošanu tauta nosaka sev konstitūciju jeb satversmi un tajā balstītu tiesību sistēmu. 1918. gada 18. novembrī līdz ar Latvijas Republikas dibināšanu, pieņemot uzsaukumu "Latvijas pilsoņiem!", Tautas padome lika pamatus Latvijas valsts tiesību sistēmai, nosaucot demokrātijas, republikānisma, vienlīdzīgo tiesību un brīvu vēlēšanu tiesību principus kā šīs tiesību sistēmas pamatu. Latvijas Republikas 1922. gada Satversme, kā arī vairāki citi konstitucionāla ranga tiesību akti, tostarp jau minētais uzsaukums, ir gan juridiskais pamats, gan ietvars, kurā ir noteiktas gan cilvēku savstarpējās attiecības, gan cilvēku attiecības ar publisko varu, proti, valsti, kā arī definēts valsts un tajā

---

¹ Par tiesību sistēmas jēdziena skaidrojumu sk.: Rezevska D. Tiesības // Nacionālā enciklopēdija: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26219-tiesibas> (skatīts 26.03.2023.).

dzīvojošo cilvēku pārrobežu tiesisko attiecību modelis. Latvijas tiesību sistēma atzīst publisko un privāto tiesību nošķirumu. Šāds dalījums bija raksturīgs romiešu tiesībām un tika pārņemts arī kontinentālajā Eiropā.

Romiešu tiesībās skaidri iezīmējās atšķirības starp privāttiesībām un publiskajām tiesībām, tostarp tiesību avotos un tiesību principos, kas tika piemēroti katrā no tām, un likumdevēja rīcības brīvībā regulēt katru no šīm tiesību jomām. Proti, "privātajās tiesībās valsts ļauj tiesību subjektiem brīvi izvēlēties, vai un kā izlietot tiem piederošās subjektīvās privātas tiesības likumā paredzētās robežās".² Savukārt publiskās tiesības aptver visas tās tiesiskās attiecības, kuras raksturo valsts darbību, kā arī kurās viena no attiecību pusēm ir valsts, bet otra puse var būt gan fiziska, gan juridiska persona vai arī cita valsts un citu tiesību sistēmu publisko tiesību subjekti.

Publiskās tiesības aptver plašāku tiesisko attiecību loku nekā valststiesības. Kārļa Dišlera klasiskajā darbā "Ievads Latvijas valststiesību zinātnē"³, kas apliecina, ka Latvijas valststiesību zinātne acīmredzami iedvesmojusies no vācu tiesību zinātnes, ir definēts vēl arvien aktuāls valststiesību tvērums. Proti, valststiesības skaidro, kas ir valsts, kādi materiālie elementi to veido, kādi orgāni, institūcijas un iestādes ikdienā īsteno valsts varu un funkcijas un kādas ir to savstarpējās tiesiskās attiecības. Valststiesības ir publisko tiesību centrālā nozare, taču mūsdienās publiskās tiesības plašākā teorētiskā izpratnē aptver arī, piemēram, starptautiskās publiskās tiesības un Eiropas Savienības tiesību konstitucionālos principus. Valststiesības ir cieši saistītas ar konstitucionālajām tiesībām, kas arī ir viena no centrālajām publisko tiesību nozarēm, taču šaurākā izpratnē konstitucionālās tiesības, proti, kā tāda tiesību nozare, kas pēta Satversmi un citus konstitucionāla ranga tiesību aktus un tajos noteikto tiesību subjektu tiesiskās attiecības, ir uzskatāmas par vienu no valststiesību apakšnozarēm. Vienlaikus jānorāda, ka tiesiskajā domā un tradīcijā katrā valstī var pastāvēt nedaudz atšķirīgi gan šo tiesību nozaru attiecību akcenti, gan to tvēruma definējums. Šeit norādītās abu nozaru attiecības Latvijas tiesībās izriet no Dišlera valststiesību definējuma, un tās sasaucas ar kontinentālās Eiropas, īpaši Vācijas, tiesību zinātnes tradīciju.

Kopš 19. gadsimta aizvien pieaug publisko tiesību nozīme. Šo procesu jau 18. gadsimta beigās aizsāka laicīgu, pilsonisku valstu, kas atzīst tiesību virsvadību un cilvēka pamattiesības, veidošanās Francijā un Ziemeļamerikā. Agrāro sabiedrību, kas pamatā dzīvoja laukos (dzimtzemniekiem nebija ļauts pamest savu dzīvesvietu) un tradicionāli vadījās pēc visai nemainīgām paražu tiesībām, aizstāja dinamiska industrializēta pilsētnieku sabiedrība ar augstu sociālo mobilitāti. Pieaugot cilvēka brīvībām, tiesībām un mobilitātei, nozīmīgs kļuva jautājums: "Kā tiesiski aizsargāt cilvēku, harmonizējot visas sabiedrības locekļu savstarpējās attiecības?" Līdz ar to pieauga valsts kā galvenā sociālo attiecību regulatora un sabiedrības miera garanta loma. 19. gadsimta gaitā Rietumu valstis, stiprinot tiesiskumu atbilstoši jaunajai situācijai, veica tiesu un tiesību sistēmas reformas. No veiktajiem pasākumiem visupirms minami: tiesību kodifikācija; jaunu tiesību nozaru veidošana; trīs

² Mantrovs V. Privātas tiesības // Nacionālā enciklopēdija: <https://enciklopedija.lv/skirklis/160619-privatas-tiesibas> (skatīts 26.03.2023.).

³ Dišlers K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. – Rīga: A. Gulbja izdevniecība, 1930; atkārtots izdevums (ar zinātnisko redaktoru piezīmēm) – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017.

pakāpju tiesu sistēmas izveide; zemesgrāmatu, notariāta, prokuratūras, advokatūras, tiesu izpildītāju institūtu izveide, izvirzot šo institūtu amatpersonām izglītības un profesionālās pieredzes prasības. Kontinentālās Eiropas valstis centās panākt līdzsvaru starp valsts regulāciju publiskajās tiesībās, kurās ir plaša likumdevēja rīcības brīvība, un minimālu valsts iejaukšanos privāttiesībās, kurās jārespektē personas privātautonomija. 20. gadsimtā, pastāvīgi pieaugot cilvēktiesību un pamattiesību lomai un standartiem, tika izvirzītas aizvien augstākas prasības valstij, lai šos standartus nodrošinātu, tostarp jomās, kas iepriekš tika attiecinātas uz privāttiesībām, piemēram, darba un ģimenes tiesībās. Valsts, no vienas puses, regulējot šīs tiesību nozares, respektēja to privāttiesisko dabu, taču vienlaikus veidoja publiski tiesiskos instrumentus, lai ikviena persona varētu savas tiesības aizstāvēt, tostarp tika dibinātas tādas institūcijas kā Valsts darba inspekcija, bāriņtiesas un Valsts bērna tiesību aizsardzības inspekcija.

Vācu tiesību sociologs Jirgens Hābermāss (*Jürgen Habermas*) jau 20. gadsimta beigās secināja, ka mūsdienu sabiedrībā ir izveidojusies normatīva demokrātija, kurā integrētās sociālās sistēmas funkcionē, nesagraujot sabiedrības dzīves vienotību, ja to darbība ar tiesību palīdzību ir pakārtota sociālajam veselumam.⁴ Proti, ir būtiski mainījies sabiedrības mērogs un uzbūves sarežģītība, taču nemainīga paliek prasība ikvienā sabiedrībā nodrošināt mieru, taisnīgumu un sabiedrības ilgtspēju. Būtisks faktors – jo lielāka un sarežģītāka kļūst sabiedrība, jo apjomīgāks tajā kļūst tiesību regulējums, jo īpaši publisko tiesību, kas nodrošina sabiedrības funkcionēšanu.

Ar jēdzienu "publiskās tiesības" tiek aptvertas tās tiesību nozares un apakšnozares, kas sakārto un virza cilvēku un valsts varas mijiedarbības attiecības, kas rodas, cilvēkiem izmantojot savas dabiski piemērošās tiesības katra cilvēka un visas tautas attīstībai un ilgtspējai izveidotās valsts ietvarā. Šai realitātei publiskās tiesības ir piešķirušas konkrētus jēdzienus. Piemēram, pamattiesības, tauta, suverenitāte, valsts u. tml. Tas, kā mēs organizējam sevi kā Latvijas tautu, savas ikdienas gaitas un sev būtiskās lietas ar domu, ka Latvijas Republika šim mērķim pastāvēs mūžīgi, tiek sakārtots ar konkrētu jēdzienu palīdzību, kuri veido publisko tiesību kodolu un kuru skaidrojums ir rodams šajā grāmatā. Citiem vārdiem, tauta savā valstī nevar dzīvot bez publiskām tiesībām. Tās ir ikvienu cilvēku sabiedrību organizējošs sociāls fenomens.

Publiskās tiesības ir tikpat plašas, cik dažāda ir cilvēku mijiedarbība publiskajās attiecībās, kurās jānovērš haoss un anarhija un jāsekmē virzība kopējo vērtību un ilgtspējas sekmēšanā un nācijās un katra cilvēka attīstībā. Jo sarežģītāka kļūst šī mijiedarbība, jo komplicētākas kļūst publiskās tiesības savos jēdzienos, tiesību institūtos un institūcijās. Latvijas modernās publiskās tiesības ir sarežģītas, un grāmatā iekļautās nodaļas tam ir apliecinājums. Pirmo reizi Latvijas valsts tiesību vēsturē tiek piedāvāts horizontāls un vienots skatījums uz līdz šim samērā autonomi pastāvējušām dažādām tiesību nozarēm un apakšnozarēm, kuras nosacīti definē publisko tiesību jomu. Taču tiesību sistēmas vienotības un saskaņotības principi prasa Latvijas tiesību zinātnei turpināt šajā zinātniskajā monogrāfijā uzsāktās jēdzienu analīzes un kopsakarību atklāšanu.

⁴ Habermas J. *Theorie der Kommunikativen Handelns. Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Bd. 2. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1985, S. 504–522.

Grāmatas **Pirmā daļa** sniedz ieskatu Latvijas publisko tiesību vēsturē. Tā parāda, kā no baltu un līvu tiesību pirmajiem aizmetņiem līdz mūsdienām, cauri gadsimtiem mainoties pārvaldības formām mūsdienu Latvijas teritorijā, ir izveidojušās galvenās publisko tiesību nozares un tiesību institūti, valsts varas orgāni un institūcijas. Pirmo reizi Latvijas modernajā tiesību zinātnē *Jānis Lazdiņš* ir kopsavilcis un sasistematisējis būtisko, lai grāmatas lasītājs varētu iepazīties un saprast publisko tiesību vēstures pamatus. Svarīgi norādīt, ka tie jēdzieni un tiesību institūti, kā arī institūcijas, kuri nosaka mūsdienu Latvijas valsts un tiesību telpu, neradās pēkšņi. Tie ir vēsturiskās pieredzes noteikti. Tādēļ, lai mēs pilnībā saprastu šodien, ir nepieciešams zināt pagātni. Līdz ar to viena no publisko tiesību konceptualizācijas metodēm, kurai šajā grāmatā dota priekšroka, ir **vēsturiskā metode**. Grāmatas autori, atklājot nozares, apakšnozares vai tiesību institūta un jēdziena būtību, atspoguļo to vēsturiskos aizmetņus un idejas attīstību cauri laikam.

Grāmatas **Otrā daļa** definē publisko tiesību priekšmetu, avotus un skaidro publisko un privāto tiesību jomu nošķiruma iekšējo loģiku un izaicinājumus. Tādējādi *Jānis Pleps* un *Daiga Rezevska* konceptualizē publisko tiesību teorijas pamatus un pamatoti tos ieliek cilvēku attiecību un ideju attīstības kontekstā. Sabiedrībai attīstoties dažādu faktoru ietekmē, parādās arī tas, ka pamata publisko tiesību institūti un to definējumi nav nemainīgi, taču to iekšējā loģika saglabājas ilgstoši.

Trešā daļa sniedz koncentrētu izklāstu par būtiskām nacionālo publisko tiesību jomai piederīgām nozarēm (apakšnozarēm), atklājot katrai nozarei īpaši raksturīgos svarīgākos tiesību principus, kā arī nozares tiesību institūtus un izaicinājumus, jo, kā jau norādīts, attīstoties cilvēku attiecībām, arī tiesiskiem regulējumiem un jēdzieniem, kas minētās attiecības konceptualizē, var būt nepieciešami precizējumi un pat reformēšana, kā arī jaunu jēdzienu veidošana. Šajā daļā ir aptvertas šādas tiesību sistēmas un nozares: starptautiskās publiskās tiesības, Eiropas Savienības tiesības, cilvēktiesības, konstitucionālās tiesības, administratīvās tiesības, krimināltiesības, publisko finanšu tiesības, vides tiesības un procesuālās tiesības.

Tā kā Latvija ir cieši integrēta Eiropas Savienības tiesību telpā un daudzus Eiropas Savienības tiesību aktus piemēro tieši, proti, tiem ir tieša iedarbība uz cilvēku mijiedarbību Latvijā, kā arī tā ir aktīva starptautisko attiecību dalībiece, nacionālo publisko tiesību telpā ir jāuzņem arī šo citu (publisko) tiesību sistēmu jēdzieni, tiesību institūti un tiesību normas. Tas ir loģiski, jo cilvēku savstarpējā mijiedarbība mūsdienās neapstājas pie valsts robežas. **Šāda mūsdienu realitāte prasa holistisku jeb vienotu skatījumu uz tiesību fenomenu.** Līdz ar to grāmata gan strukturāli, gan saturiski ir veidota, balstoties vēsturiskajā un holistiskajā pieejā publiskajām tiesībām. *Ineta Ziemele, Ilona Čeiča un Mārtiņš Mits*, iepazīstinot ar starptautisko publisko tiesību, Eiropas Savienības tiesību un starptautisko cilvēktiesību būtību un loģiku, paskaidro šo tiesību sistēmu (nozares) sašaubes ar Latvijas tiesību sistēmu principus, kas veidojas gan saistībā ar publiskajām tiesībām, gan arī ietekmē privātās tiesības.

Tehnoloģiju laikmetā arvien skaidrāk parādās tas, ka cilvēku mijiedarbība mainās. No vienas puses, tā kļūst intensīvāka un momentānāka, no otras puses, tā kļūst virspusējāka un līdz ar to brīvāka un, iespējams, pat agresīvāka. Mūsdienu publiskās tiesības pamazām tiek konfrontētas ar šīm izmaiņām cilvēku mijiedarbības modeļos. Šobrīd tomēr atbilde vēl arvien tiek sniegta jau zināmo tiesību institūtu ietvaros. Proti, gan nacionālās publiskās

tiesības, gan Eiropas Savienības tiesības turpina aizsargāt cilvēka cieņu, godu un privātumu arī šajā tehnoloģiju iespējotā acīmredzami būtiskā privātuma aizskāruma realitātē. Taču tehnoloģijas strauji turpina attīstīties, un vispārpieņemto kopējo vērtību nosargāšana, kas līdz šim sabiedrību noturējusi līdzsvarā, jau pavisam drīz varētu būt nopietns izaicinājums publisko tiesību domai.⁵

Gunārs Kusiņš definē konstitucionālo tiesību pamatus un skaidro konstitucionālisma ideju, kas nav identiska konstitūcijas jēdzienam, bet ir plašāka. Konstitucionālā valstī valsts un konstitūcija veido īpašu integrētu vienību, jo bez valsts esības nebūtu tās konstitūcijas, proti, konstitucionālais ietērs, kas ir konstitucionālo tiesību izpētes priekšmets. Vēsturiski ikvienai cilvēku organizēšanās formai ir bijis nepieciešams definēt krimināltiesiskās attiecības, administratīvi tiesiskās attiecības, kā arī nodokļu maksāšanas pienākumu kā kopējā labuma nodrošināšanas pamatu un publisko finanšu pārvaldību ilgtspējīgas attīstības interesēs. Šī nepieciešamība ir pastāvējusi dažādās sabiedrības organizēšanās formās. Taču konstitucionālā valstī kā attīstītākā un sarežģītākā sabiedrības organizācijas ietvarā iepriekš minēto attiecību regulējumiem ir jāatbilst konstitūcijā ietvertajām vērtībām un vispārējiem tiesību principiem. Kā norāda *Jānis Neimanis, Madara Meļņika, Anda Smiltēna, Uldis Ķinis* un *Kārlis Ketners*, šīs ir galvenās klasiskās publisko tiesību nozares, kuras rada ietvaru, kādā cilvēki kā sabiedrība viens otru respektē savstarpējās attiecībās un kādā veidojas viņu mijiedarbība ar publisko varu. Autori skaidro, kā tiek veidota pati publiskā vara un kādas ir tiesiskās attiecības un atbildība tās ietvaros. Šo nozaru centrālais mērķis ir līdzsvarot personas individuālās un sabiedrības kopējās intereses, nodrošināt taisnīgumu un sekmēt mierīgu katra un visas sabiedrības attīstību. Savukārt pirmo reizi Latvijas tiesību zinātnē *Jānis Neimanis, Anīta Rodiņa, Lāsma Lipkina, Gunārs Kūtris* un *Aldis Laviņš* definē aprises jaunai publisko tiesību nozarei, proti, procesuālajām publiskajām tiesībām. ***Procesuālajām tiesībām*** ir kopējie principi un loģika, proti, ***nodrošināt taisnīgu strīdu atrisināšanu neatkarīgā procesā visās tiesiskajās attiecībās, kādas sabiedrībā pastāv***. Latvijā procesuālās tiesības aptver Satversmes tiesas procesa tiesības, administratīvo procesu, administratīvā pārkāpuma procesu, kriminālprocesu un civilprocesu. Taču Latvijas tiesību zinātnei un tiesu praksei vēl ir liels darbs darāms, lai konsolidētu procesuālo tiesību kā publisko tiesību nozares jēdzienus un principus.

Visbeidzot Latvijai svarīga publisko tiesību nozare ir vides tiesības, kas arī ir salīdzinoši jauna publisko tiesību nozare, bet kas attīstās ļoti strauji gan teorētiskajā domā, gan praksē, ņemot vērā tiesiskos procesus Eiropas Savienībā un starptautiskajās tiesībās. Kā atklāj *Žaneta Mikosa*, mūsdienās tiesību zinātnē ir nostiprinājusies izpratne par to, ka vides tiesību centrālais priekšmets ir publiski tiesiskais regulējums, proti, to "būtība (esence) ir saistīta ar tādu elementu aizsardzību, par ko pastāv kopīgas bažas un kopīgas intereses to aizsardzībā". Vides tiesībās īpaši spilgti parādās tā jaunā izpratne, ka personas brīvība ir jāierobežo visas sabiedrības interesēs, jo bez šādas ierobežošanas cilvēces pastāvēšana visdrīzāk būs apdraudēta. Taču gan izpratnes, gan tiesiskā regulējuma veidošanā ir daudz izaicinājumu. Arī šajā nozarē ir ievērojams darba lauks, lai Latvijas vides tiesību doma ietu līdzī starptautiskai domai.

⁵ *Informācijas sabiedrības tiesību pamati*. Autoru kolektīvs. U. Ķiņa zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2022.

Grāmatas **Ceturrtā daļa** īpaša uzmanību pievērš publisko tiesību pamatjēdzieniem, kas konsolidējušies gadsimtu gaitā. Nešaubīgi un kā izriet no visa iepriekš teiktā, publisko tiesību centrālais jēdziens ir **valsts**. Jāņem vērā, ka valsts kā paradigma organizē tiesiskās attiecības gan pašas valsts ietvaros, gan starpvalstu līmenī. Tātad valsts ir universāls, publiskās tiesības to plašākajā izpratnē vienojošs jēdziens. Līdz ar to ikviena publisko tiesību nozare, kura ir aptverta šajā grāmatā, tiek definēta tās attiecībās ar valsti. Latvijas valsts tapšanas gaita ir izsekojama ne tikai šajā grāmatas daļā, bet arī pirmajā daļā, kā arī valsts jēdziena izpratne starptautiskajās publiskajās tiesībās tiek skaidrota trešās daļas 5. nodaļā. Taču, lai valsts būtu, cilvēku kopienai ir jāgrib un jāspēj veidot savstarpējo mijiedarbību konkrētas valsts ietvaros un jālīdzsvaro savas privātās intereses ar kopējām interesēm; ir jāspēj sevi definēt kā kopējās vērtībās, interesēs un citās pazīmēs balstītu vienotu sociālu fenomenu, proti, nāciju, tautu, pilsoņu kopumu. *Egils Levits* skaidro Latvijas valstszinātnes pamata jēdzienus, proti, *latviešu nācijas ideju, valsts idejas dzimšanas procesu, valstsgribu, valsts pamatnormu, konstitucionālo identitāti un Satversmes negrozāmo kodolu*, balstoties uz šo jēdzienu klasisko izpratni. Taču **valstsgribas** jēdziena dogmatika pirmo reizi tiek aprakstīta tieši šajā nodaļā. Tās rašanās un konsolidācija ir ilgstošs process, katrai tautai ar saviem konstitucionāliem momentiem, kas, iespējams, noved līdz valsts dibināšanai, taču tas var arī nenotikt. Katrā ziņā Latvijas valstszinātnes konsolidācija ir plašs darba lauks, īpaši ņemot vērā tās nacionālo, starptautisko un Eiropas raksturu. *Jānis Pleps* konkretizē jēdzienu **tauta**, kas ir otrais publisko tiesību pamatjēdziens un kas raksturo gan nacionālās publiskās, gan starptautiskās publiskās tiesības. Proti, gan valsts, gan tauta ir mūsdienu pasaules kārtību organizējošie jēdzieni. Tikpat būtisks cilvēci organizējošs jēdziens vēl arvien ir **suverenitāte**, kas piemīt gan valstij attiecībās ar citām valstīm, gan tautai kā tiesiskās sistēmas pirmsākumam. Līdz ar to grāmatā īpaši tiek skaidroti šie trīs publisko tiesību pamatjēdzieni.

Nākamā līmeņa publisko tiesību pamatjēdzieni, kas ir būtiski nacionālajām publiskajām tiesībām demokrātiskā tiesiskā valstī, ir pilsonība, pamattiesības un pašvaldības. Cilvēkam ir nepieciešams tiesiskais statuss, proti, **pilsonība** vai cits statuss, kas cilvēkam sniedz tiesisko atpazīstamību valsts tiesību sistēmā. *Artūrs Kučs* un *Ieva Šnepste* sniedz detalizētu izklāstu par pilsonības rašanās, iegūšanas un zaudēšanas jautājumiem, balstoties starptautiskajos standartos un Latvijas tiesību aktos. Pilsonībai var būt iekļaujoša un dažādus cilvēkus vienojoša loma. Vienlaikus, īpaši Rietumu pasaules ideju vēsturē, ir izkristalizējusies atziņa, ka cilvēks piedzimst brīvs un vienlīdzīgs savā cieņā un tiesībās. Šai kultūrtelpai piederīgās tautas tādējādi par centrālo vērtību, caur kuras prizmu tiek veidotas tiesiskās attiecības, jēdzieni un institūti, uzskata cilvēka cieņu. **Pamattiesību** institūts atklāj cilvēka cieņas dažādās šķautnes un to konkretizē daudzās tiesībās un brīvībās. *Artūrs Kučs* un *Madara Meļņika* no šādas perspektīvas skaidro un kopsavelk Satversmes 8. nodaļā ietvertās tiesības un brīvības, kā arī definē valsts pienākumu juridisko raksturu. Taču izpratne par to, kas ir būtisks cilvēka cieņai mūsdienu pasaulē, attīstās katru dienu. Pamattiesību nodrošināšana ir publiskās varas galvenais mērķis. Vienlaicīgi to var paveikt vienīgi, līdzsvarojot dažādās tiesības, kuras mēdz sadurties un konfliktēt. Tas ir publiskās varas uzdevums. Demokrātiskā tiesiskā valstī pamattiesību nodrošināšana notiek pēc iespējas tuvāk konkrētā cilvēka dzīves telpai, tādēļ šādā valsts iekārtā ir svarīgs **pašvaldību princips**, kuru skaidro *Jānis Neimanis*.

Mūsdienu publisko tiesību izpratnei demokrātiskā tiesiskā valstī ir sava iekšējā loģika, kas veidojusies gadsimtu gaitā un balstās bagātā ideju vēsturē. Grāmatas Ceturtajā daļā izceltie jēdzieni un tiesību institūti, kā valsts, tauta, suverenitāte, pilsonība, pamattiesības un pašvaldības, lai arī saturiski nešaubīgi ir ļoti atšķirīgi, taču ir skatāmi kā balsta elementi holistiskai publisko tiesību izpratnei. Tikai šādi veidota publisko tiesību izpratne, proti, tāda, kas saredz grāmatā apskatīto tiesību nozaru vienojošos jēdzienus un principus, nozaru savstarpējo mijiedarbību plašākā vēsturiskā un pārrobežu kontekstā, vislabāk nodrošina katra cilvēka, sabiedrības un visas tautas attīstības valsts ietvaros tiesisko izpratni straujajā 21. gadsimtā.

Ph.D. (*Cantab*) **Ineta Ziemele**

Rīgas Juridiskās augstskolas profesore,

Eiropas Savienības Tiesas tiesnese

Dr. iur. **Sanita Osipova**

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesore,

Latvijas Republikas Augstākās tiesas senatore